

یادداشت سیاست‌گذاری اقتصاد و توسعه کشاورزی و روستایی

سال ۵ / شماره ۷۶ / ۱۴۰۳

۱۴۰۳/۱۱/۳۰

مطالب این شماره

وضعیت جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال

۲۰۲۴..... ۲

تهیه و تحلیل: علی اکبر باغستانی، مجتبی پالوج، فاطمه سخی

این موسسه با کمال احترام و سپاس، پذیرای نظرات ارزشمند خوانندگان
این اثر می‌باشد

تلفن: ۴۳۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir
<https://www.agri-peri.ac.ir>

عنوان: وضعیت جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال ۲۰۲۴

تهیه و تحلیل: علی اکبر باغستانی، مجتبی پالوج، فاطمه سخی

کد: BR-4-14031130-(07)

مقدمه

افزایش آگاهی از چالش‌های آتی جهان از جمله تغییرات اقلیمی و بحران‌های محیط‌زیستی سبب شد تا تلاشی مشترک بر پایه ارزش‌های مشترک به منظور کاهش پیامدهای منفی و غلبه بر آن‌ها صورت گیرد. سازمان ملل متحد در سال ۲۰۱۲ و در اجلاس جهانی موسوم به ریو + ۲۰ که با حضور رهبران جامعه جهانی و سران بیش از ۲۰۰ کشور، جوامع مدنی و غیردولتی‌ها و بخش خصوصی تشکیل شد، به عنوان دستاورد کنفرانس، در سند «آینده‌ای که ما می‌خواهیم» مجموعه ۱۷ گانه از اهداف به عنوان «چشم انداز مشترک ما» مشتمل بر ۲۸۳ بند را برای سال‌های ۲۰۱۵ لغایت ۲۰۳۰ تعیین نمود. این اهداف مورد توافق و به امضای همه کشورها از جمله جمهوری اسلامی ایران قرار گرفت. این اهداف که به نام اهداف توسعه پایدار^۱ نیز شناخته می‌شوند در واقع، فراخوان جهانی برای پایان دادن به فقر، حفاظت از کره زمین و تضمین پایداری محیط زیست، گسترش مشارکت جهانی برای توسعه و اطمینان از برخورداری آحاد مردم از صلح و رفاه هستند.

«فقر^۲» پدیده‌ای چندبعدی و متأثر از متغیرهای اقتصادی، اجتماعی، سیاسی و فرهنگی بوده و در سطح فرد، خانوار و مجموعه‌ای از اقشار جامعه بروز می‌یابد. این پدیده یکی از نشانگرهای بروز ناکارآمدی در نظام اجتماعی کشورها است. این پدیده نامطلوب در شکل‌های مختلف از جمله ناامنی، درآمد ناکافی برای معیشت پایدار، بیماری و مرگ‌ومیر ناشی از آن، گرسنگی و سوءتغذیه، بی‌خانمانی، محرومیت و تبعیض اجتماعی نمود می‌یابد. وجود فقر در کشورها سبب برهم خوردن مشارکت اجتماعی شده و تخصیص منابع را بر هم می‌زند. فقر در دو حالت نسبی و شدید نیز دسته‌بندی می‌شود. «فقر نسبی» به وضعیتی

گفته می‌شود که یک فرد نتواند بخشی از حداقل سطح استانداردهای زندگی را در مقایسه با دیگران و در همان زمان و مکان خود، برآورده کند. مصادیق فقر نسبی از کشوری به کشور دیگر یا از منطقه‌ای به منطقه‌ای دیگر متفاوت است. برپایه تعریف سازمان ملل متحد (۱۹۹۵)، «فقر شدید» وضعیتی است که در آن فرد یا گروهی از افراد جامعه با محرومیت شدید از نیازهای اولیه انسان از جمله غذا، آب آشامیدنی سالم، امکانات بهداشتی، بهداشت، سرپناه، آموزش و اطلاعات روبرو می‌شود. این پدیده نه تنها به درآمد بلکه به دسترسی به خدمات نیز بستگی دارد. اهمیت و نقش مقابله با پدیده فقر در دستیابی کشورها به رفاه، سبب شد تا سازمان ملل متحد بر پایه ارزش‌های مشترک، پایان دادن به فقر را در زمره نخستین هدف از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار قرار دهد. باید توجه داشت که «ریشه‌کنی فقر^۳» یکی از اهداف مشترک کشورها صرف‌نظر از نوع ساختاری سیاسی حاکم بر آن‌هاست. از این رو بر پایه گزارش «اهداف توسعه پایدار» سال ۲۰۲۴ میلادی، وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» ارایه شده است. این هدف براساس معیارهایی مانند «نسبت افراد با درآمد کمتر از ۲.۱۵ و ۳.۵ دلار در روز از کل جمعیت» و «نرخ فقر پس از مالیات‌ها و پرداخت‌های انتقالی» سنجیده می‌شود.

وضعیت جهانی هدف «ریشه‌کنی فقر»

همه‌گیری کووید-۱۹ و تکانه‌های ناشی از آن بین سال‌های ۲۰۲۰ تا ۲۰۲۲، تلاش‌های جهانی برای ریشه‌کن کردن فقر شدید را مختل کرد. میزان فقر شدید جهانی در سال ۲۰۲۰، برای اولین بار در چند دهه اخیر افزایش یافت و این مسئله، پیشرفت‌ها را برای سه سال به عقب برگرداند. از آن زمان به بعد، روند بهبودی، نابرابر بوده و کشورهای کم‌درآمد، جا مانده‌اند. اگر روند کنونی ادامه یابد، ممکن است تا سال ۲۰۳۰ میلادی، همچنان ۵۹۰ میلیون نفر در فقر شدید زندگی کنند. بدون شتاب بخشی چشمگیر در کاهش فقر، انتظار می‌رود که تنها کمتر از ۳ کشور از میان ۱۰ کشور، بتواند فقر ملی خود را تا سال ۲۰۳۰ به نصف کاهش دهند. علی‌رغم تلاش‌ها و تعهدات فزاینده در سال ۲۰۲۳ میلادی برای گسترش برنامه‌های حمایت اجتماعی، ۱.۴ میلیارد کودک همچنان بدون پوشش حمایتی باقی ماندند.

³ No Poverty

¹ Sustainable Development Goals

² Poverty

ایجاد و بهبود تاب‌آوری اقلیمی و همکاری و مشارکت بین‌المللی را شامل می‌شود.

تغییرات اقلیمی مانع کاهش فقر شده و بلایای طبیعی سبب می‌شود میلیون‌ها خانوار فقیر شده یا در دام فقر گرفتار بمانند. پایان دادن به فقر به رویکردی جامع نیازمند است. این رویکرد سیستم‌های حمایت اجتماعی فراگیر، سیاست‌های اقتصادی فراگیر، سرمایه‌گذاری در سرمایه انسانی، تدابیر مقابله با نابرابری،

شکل ۱: معامله‌گران زغال چوب را به بازاری در کشور ماداگاسکار، از جمله کشورهایی با بالاترین نرخ فقر در جهان، حمل می‌کنند.

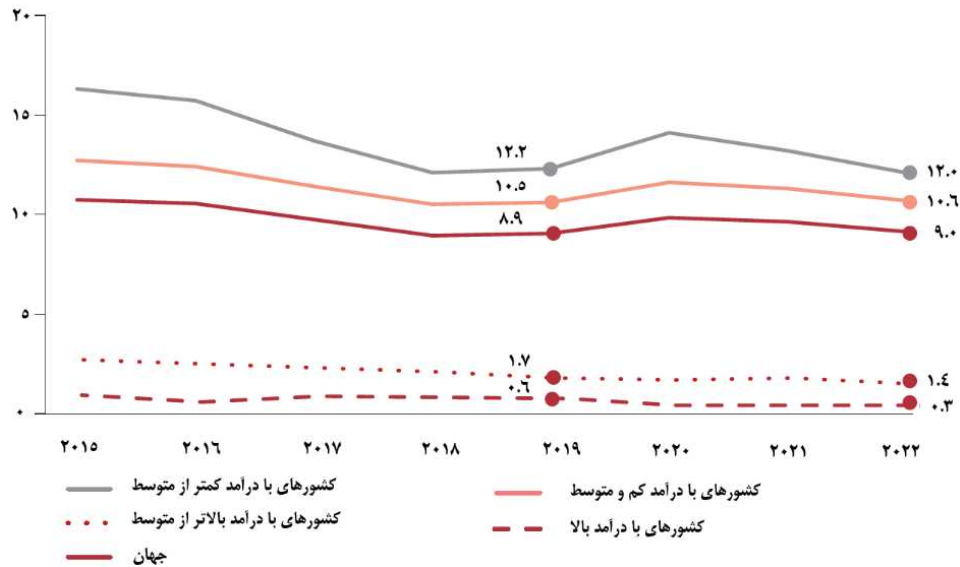
بازگشت نرخ فقر شدید به سطوح پیش از همه‌گیری، به جز در کشورهای کم‌درآمد

نشان می‌دهد که تا سال ۲۰۳۰ میلادی و در صورت تداوم روندهای کنونی، ۵۹۰ میلیون نفر یا ۶.۹ درصد از جمعیت جهان، همچنان دچار فقر شدید باشند. در ۷۵ کشور آسیب‌پذیر که واجد شرایط دریافت وام‌های اعطایی از سوی انجمن توسعه بین‌المللی^۱ بانک جهانی هستند، از هر چهار نفر، یک نفر با کمتر از ۲.۱۵ دلار در روز زندگی می‌کند. این میزان، بیش از هشت برابر نرخ فقر شدید در سایر نقاط جهان است. در حال حاضر، به طور متوسط، یک سوم این کشورها فقیرتر از دوران پیش از همه‌گیری شده‌اند.

همه‌گیری کووید-۱۹ سبب شد تا برای اولین بار در دهه‌های اخیر فقر شدید در سال ۲۰۲۰ افزایش یابد و پیشرفت جهانی را برای سه سال معکوس کند. سهم جمعیت جهان که در فقر شدید زندگی می‌کردند، از ۸.۹ درصد در سال ۲۰۱۹ میلادی به ۹.۷ درصد در سال ۲۰۲۰ میلادی به دلیل افزایش فقر در کشورهای کم‌درآمد و با درآمد متوسط به پایین، افزایش یافت. در حالی که فقر شدید در کشورهای با درآمد بالا و متوسط رو به کاهش است. البته دلیل آن به اجرای برنامه حمایت مالی فوری از گروه‌های آسیب‌پذیر نسبت داده می‌شود.

تا سال ۲۰۲۲ میلادی، فقر شدید در بیشتر کشورها، به جز کشورهای کم‌درآمد، به سطح پیش از همه‌گیری کووید-۱۹ بازگشت. در سال ۲۰۲۲ میلادی، ۷۱۲ میلیون نفر (یا ۹ درصد از جمعیت جهان) در فقر شدید زندگی می‌کردند که نسبت به سال ۲۰۱۹ میلادی، ۲۳ میلیون نفر افزایش داشته است. پیش‌بینی‌ها

¹ International Development Association (IDA)

نمودار ۱: نسبت جمعیتی که با کمتر از ۲.۱۵ دلار در روز زندگی می کنند، به تفکیک سطوح درآمدی کشورها طی سال های ۲۰۱۵-۲۰۲۲
واحد: درصد

توجه: کمبود داده های نظرسنجی اخیر، گزارش برآوردهای فقر شدید برای کشورهای با درآمد پایین را محدود کرده است.

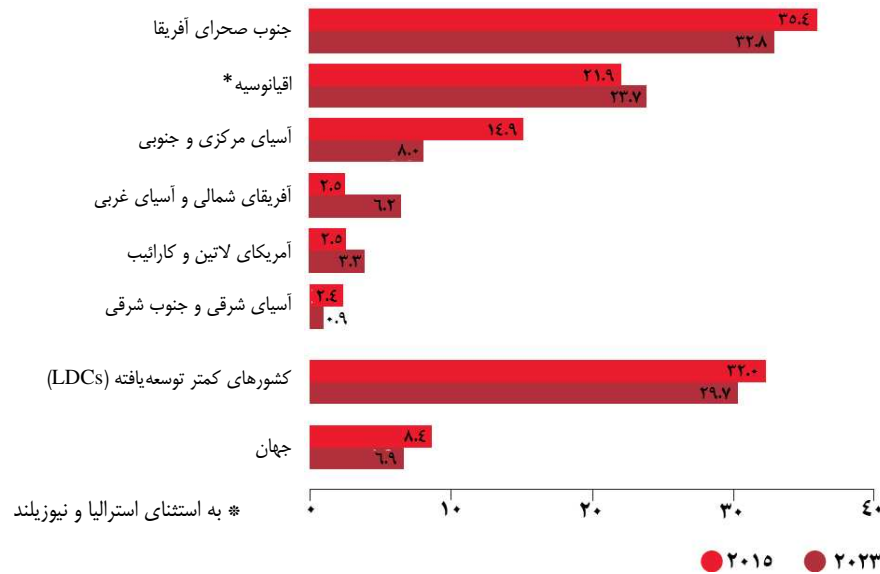
بین سال های ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۳، فقر شاغلین در آسیای مرکزی و جنوبی به میزان ۶.۹ درصد کاهش یافته است. در حالی که، شمال آفریقا و غرب آسیا شاهد افزایش این نرخ از ۲.۵ درصد در سال ۲۰۱۵ به ۶.۲ درصد در سال ۲۰۲۳ بوده است. فقر شاغلین به طور نامتناسبی برخی از گروه ها را تحت تاثیر قرار می دهد. در سطح جهانی، احتمال قرار گرفتن جوانان در این نوع فقر دو برابر بیشتر از بزرگسالان است. معمولاً زنان شاغل نرخ فقر بالاتری نسبت به مردان شاغل را تجربه می کنند. بیشترین شکاف جنسیتی در کشورهای کمتر توسعه یافته (LDCs) دیده می شود.

کاهش فقر شاغلین و درگیر شدن ۲۴۱ میلیون کارگر

نرخ جهانی فقر شاغلین در سال ۲۰۲۰ میلادی با اندکی افزایش به ۷.۷ درصد رسیده است. این نرخ در سال ۲۰۲۳ میلادی به ۶.۹ درصد کاهش یافت. این روند نشان دهنده کاهش مداوم فقر شاغلین در سراسر جهان از سال ۲۰۱۵ است. با وجود این پیشرفت، نزدیک به ۲۴۱ میلیون کارگر در سراسر جهان در سال ۲۰۲۳ همچنان در فقر شدید زندگی می کردند. انتظار می رود که در سال ۲۰۲۴ میلادی تغییرات مثبت اندک باشد.

در میان روند مثبت کلی جهانی، نابرابری های منطقه ای گسترده ای وجود دارد. با وجود کاهش نرخ فقر شاغلین، بیش از نیمی از کارگرانی که در فقر شدید زندگی می کنند، در جنوب صحرای آفریقا (۱۴۵ میلیون نفر) قرار دارند. به طور قابل توجهی

¹ Least Developed Countries (LDCs)

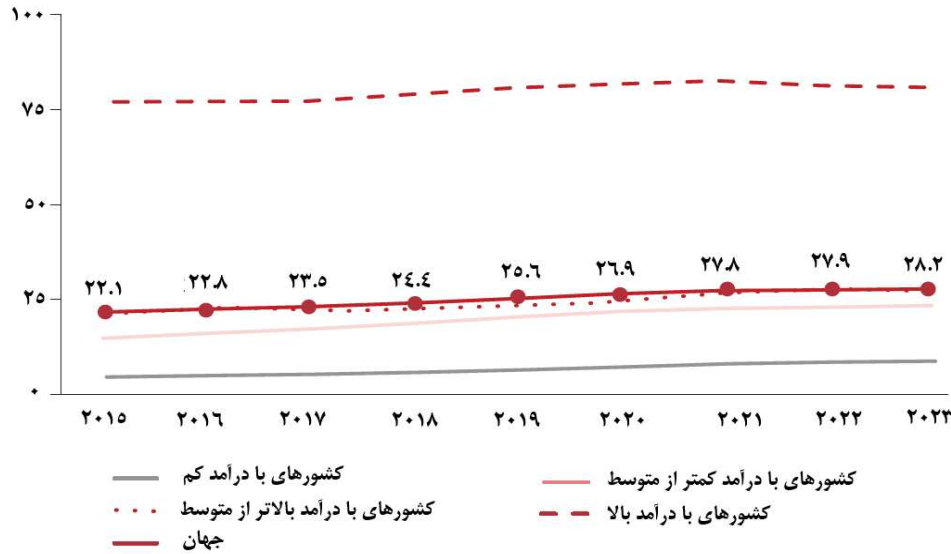
نمودار ۲: نسبت جمعیت شاغل که با کمتر از ۲۰۱۵ دلار در روز زندگی می‌کنند، در سال‌های ۲۰۱۵ و ۲۰۲۳ واحد: درصد

عدم بر خور داری ۷ کودک از هر ۱۰ کودک در سراسر جهان از پوشش حمایت اجتماعی

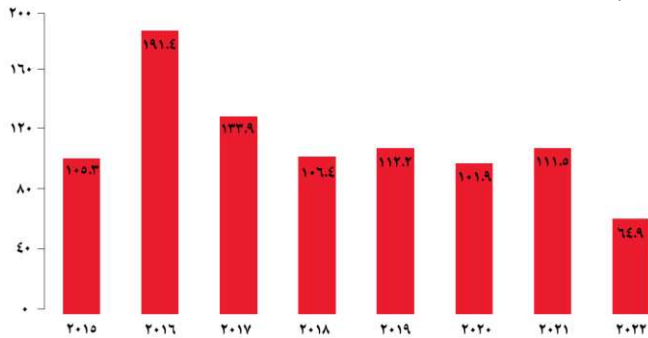
در سال ۲۰۲۳ میلادی، تنها ۲۸.۲ درصد از کودکان ۰ تا ۱۵ ساله در جهان از مزایای پرداخت نقدی ویژه کودکان بهره‌مند شدند، که نسبت به ۲۲.۱ درصد سال ۲۰۱۵ میلادی، افزایش یافته است. این بدان معناست که همچنان ۱.۴ میلیارد کودک در جهان بدون پوشش حمایت اجتماعی باقی مانده‌اند. با وجود تقریباً دو برابر شدن پوشش از ۴.۵ درصد در سال ۲۰۱۵ میلادی به ۸.۷ درصد در سال ۲۰۲۳ میلادی، همچنان کشورهای کم‌درآمد از پوشش همگانی فاصله زیادی داشته‌اند. در همین دوره، کشورهای با درآمد پایین‌تر از متوسط و کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط، پوشش را به ترتیب از ۱۵ به ۲۳.۵ درصد و از ۲۱.۸ به ۲۷.۸ درصد افزایش دادند. کشورهای با درآمد بالا روند پیشرفت به سوی

پوشش همگانی را حفظ و از ۷۶.۸ به ۸۰.۵ درصد افزایش داشته‌اند.

با اطمینان می‌توان گفت که تحقق پوشش جهانی برای بهره‌مندی از مزایای پرداخت نقدی به کودکان نیازمند غلبه بر یک شکاف بزرگ مالی است. برای اطمینان از حداقل پایه امنیت اجتماعی برای همه کودکان، کشورهای با درآمد بالاتر از متوسط و پایین‌تر از متوسط به ترتیب باید ۹۸.۱ میلیارد دلار و ۸۸.۸ میلیارد دلار بیشتر سرمایه‌گذاری کنند. کشورهای کم‌درآمد به ۵۹.۶ میلیارد دلار کمک اضافی نیاز دارند.

نمودار ۳: نسبت کودگانی که تحت پوشش حمایت اجتماعی پرداخت نقدی قرار دارند، به تفکیک سطوح درآمدی کشورهای طی سالهای ۲۰۲۳-۲۰۱۵ واحد: درصد

نمودار ۴: خسارات مستقیم اقتصادی ناشی از بلایا، طی سالهای ۲۰۲۲-۲۰۱۵ واحد: میلیارد دلار

افزایش هزینه های دولت برای ارائه خدمات ضروری

بر اساس داده های اخیر حدود ۱۰۰ کشور، میانگین هزینه های دولت در سراسر جهان برای خدمات ضروری شامل آموزش، بهداشت و حمایت اجتماعی، حدود ۵۰ درصد از کل هزینه های دولت است. در میان اقتصادهای پیشرفته، این رقم به ۶۰ درصد افزایش یافته است. در حالی که برای اقتصادهای نوظهور و اقتصادهای در حال توسعه، این سهم حدود ۴۰ درصد است. در دو دهه گذشته، هر دو گروه اقتصادها شاهد افزایش اندکی در سهم خود بوده اند. البته فاصله ثابت ۲۰ درصدی همچنان بین آنها حفظ شده است.

اقتصادهای پیشرفته به طور قابل توجهی در زمینه اجزای خدمات ضروری نسبت به اقتصادهای نوظهور و اقتصادهای در حال

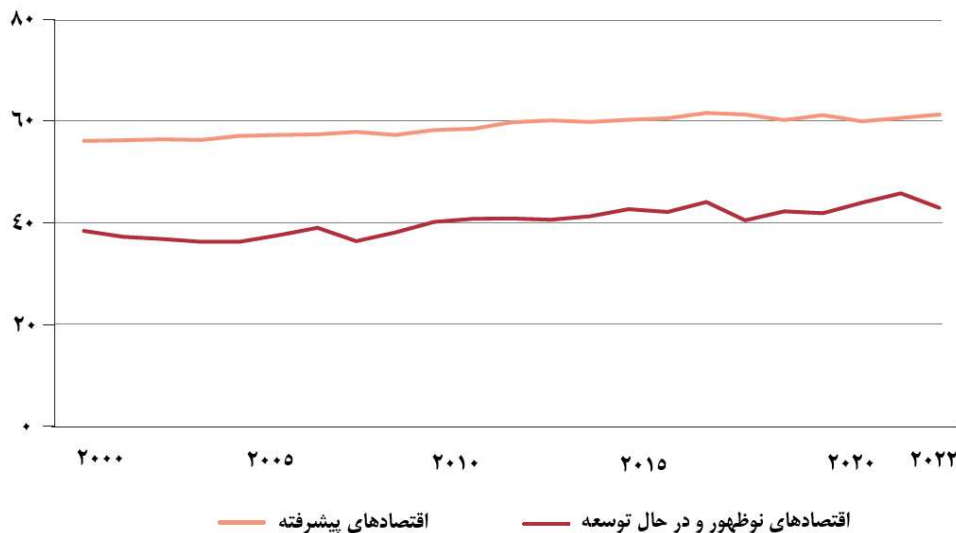
عدم کاهش خسارات و پیامدهای ناشی از بلایا

با وجود تلاش های گسترده برای کاهش آثار بلایای طبیعی، خسارات اقتصادی ناشی از آن، همچنان به طور مداوم بالا باقی مانده است. از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی، میانگین زیان های مستقیم اقتصادی سالانه در سراسر جهان از ۱۱۵ میلیارد دلار فراتر رفته است که این مبلغ معادل ۰.۳ درصد از تولید ناخالص داخلی (GDP) کشورهای گزارش دهنده است.

کشورهای کمتر توسعه یافته (LDCs) و کشورهای محصور در خشکی (LLDCs) به طور متفاوتی از بلایا آسیب می بینند. خسارات اقتصادی مرتبط با بلایا در کشورهای کمتر توسعه یافته بیش از شش برابر میانگین جهانی است. از سال ۲۰۱۵ تا ۲۰۲۲ میلادی، این گروه از کشورها ۶.۹ درصد از زیان های اقتصادی گزارش شده جهانی، ناشی از بلایا را به خود اختصاص دادند، در حالی که تنها ۱.۱ درصد از مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای گزارش دهنده را تشکیل می دهند. به طور مشابه، کشورهای محصور در خشکی (LLDC) ۴.۹ درصد از کل زیان های اقتصادی را گزارش کردند که این میزان، چهار برابر میانگین جهانی است. در حالی که این کشورها تنها ۱.۱ درصد از مجموع تولید ناخالص داخلی کشورهای گزارش دهنده را تشکیل می دادند.

و به جای آن، هزینه‌های آموزشی به واسطه تعطیلی مدارس کاهش یافت. در حالی که پیش‌بینی می‌شود این اقدامات موقت باشد، اما این احتمال می‌رود که مشکلات بهداشتی مداوم و خسارت‌های آموزشی در میان افراد تأثیرات بلندمدتی بر سرمایه انسانی داشته باشد.

توسعه برتری داشته و به طور میانگین حدود ۱۵ درصد بیشتر صرف این بخش می‌کنند. عمده این میزان به دلیل پوشش گسترده‌تر برنامه‌های بازنشتی است. حدود ۵ درصد از این تفاوت مربوط به هزینه‌های بخش بهداشت است. همه‌گیری کووید-۱۹ به طور موقت این روندها را تحت تأثیر قرار داد. به طوری که هزینه‌ها در بخش حمایت اجتماعی و بهداشت افزایش

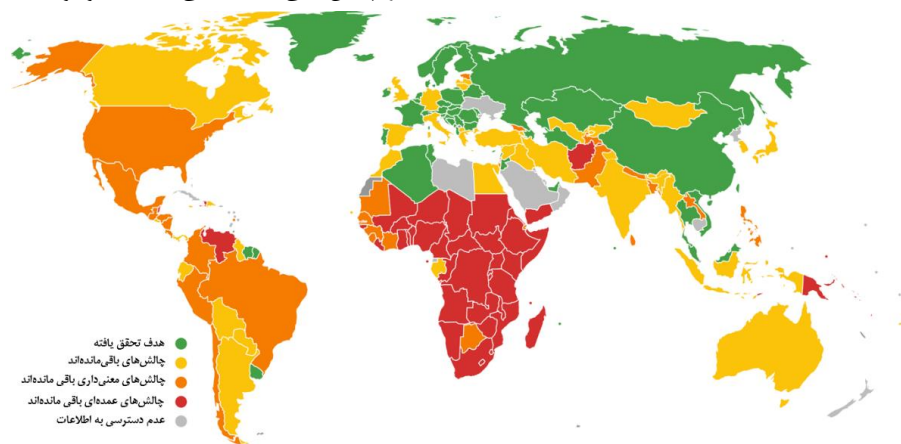

نمودار ۵: نسبت کل هزینه‌های دولت برای خدمات ضروری طی سال‌های ۲۰۰۰-۲۰۲۲ واحد: درصد

را نشان می‌دهد. این تصویر نشان می‌دهد که برخی از کشورهای جهان مانند روسیه و چین موفق به «ریشه‌کنی فقر شدید» شده‌اند. در حالی که کشورهای قاره آفریقا همچنان چالش‌های عمده‌ای در دستیابی به هدف دارند. برای جمهوری اسلامی ایران نیز چالش‌هایی در دستیابی به هدف وجود داشته است.

وضعیت کشورهای جهان در سال ۲۰۲۴ برای هدف «ریشه‌کنی فقر»

تصویر زیر وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف نخست از اهداف ۱۷ گانه توسعه پایدار، یعنی «ریشه‌کنی فقر» (فقر شدید)

شکل ۲: وضعیت کشورهای جهان در دستیابی به هدف «ریشه‌کنی فقر» در سال ۲۰۲۴ میلادی (ماخذ: ساچز و همکاران (۲۰۲۴))

منابع

1. Sachs, J. D., Lafortune, G., & Fuller, G. (2024). The SDGs and the UN Summit of the Future. Sustainable Development Report, 2024. Paris: SDSN, Dublin: Dublin University Press. 10.25548/108572.
2. United Nations Department of Economic and Social Affairs. (2024). The sustainable development goals report 2024. UN.
3. United Nations. Report of the World Summit for Social Development. 6–12 March 1995.

تهران - بلوار کریمخان زند - انتهای خیابان شهید عضدی (آبان) جنوبی - خیابان رودسر - پلاک ۵

تلفن: ۴۲۹۱۶۰۰۰ نمابر: ۸۸۹۶۶۶۰ کدپستی: ۳۷۳۱۳-۱۵۹۸۶

E-mail: aperi@agri-peri.ac.ir

ECE: ece.aperi@agri-peri.ac.ir

<https://www.agri-peri.ac.ir>